

ma ostavlja u čitatelju mučan dojam žalosnoga stanja koje uza sve jadikovke Hrvoja Morovića i drugih poslije njega ne kreće na bolje, a kulturne i razvojne potrebe grada i pokrajine zahtijevaju neodgodivi pomak naprijed.

Na 182 stranice drugog dijela Morovićeve knjige članci su koji su bili objavljeni u raznim časopisima i drugim periodičkim izdanjima kao što su: Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Mogućnosti, Zadarska revija, Grada za povijest književnosti i druge, a opći im je naslov: *Prinosi za povijest književnosti*. Pisac je, kako naglašava profesorica Anzulović u svom uvodu, s posebnom ljubavlju istraživao čakavsku književnu baštinu veseleći se »svakom zrcu, koje je mogao pronaći, ako je samo mogao utvrditi, da je to ono pravo, izvorno, još nepoznato ili da može baciti novo svjetlo na već poznate stvari« (str. 32). Tako se i većina radova tu uvrštenih odnosi na spomenike čakavske književnosti iz splitskog, zadarskog, trogirskog i hvarskog kruga. Od tih se članaka sadržajem odvađa samo opširniji članak pod naslovom: *Bilješke uz katalog Riciputijeve »Ilirske biblioteke«* (str. 237—266), koji bi se možda bolje uklapao u prvi dio knjige.

Treba svakako spomenuti i to, da je Neda Anzulović na pedesetak stranica uvodnog dijela (str. 9—59) najprije prilično iscrpno prikazala Morovićev život i rad, a zatim je donijela Morovićevu bibliografiju u kojoj su popisi njegovih knjiga i monografskih izdanja, radova objavljenih u časopisima, kraćih radova objavljenih u novinama i kao posljednje popis prikaza i ocjena Morovićevih djela iz pera raznih pisaca. Navela je svega skupa 179 bibliografskih jedinica. Tko se je i malo bavio bibliografskim istraživanjem znađe koliko vremena i truda traži takav posao koji je u ovom slučaju vrlo uspješno obavljen.

U posebnoj »Napomeni« pri koncu knjige (str. 417—418) N. Anzulović tumači razloge zbog kojih nije u knjigu uvršteno više Morovićevih djela, osobito onih o Marku Maruliću i s područja povijesti hrvatske književnosti dubrovačkog kruga. Glavni je, nažalost, novčane naravi. Knjiga nije smjela premašiti određeni broj stranica, pa su čak i neki već složeni članci spremni za tisak morali biti izostavljeni. Poslije te »Napomene« na samom se koncu knjige nalazi vrlo korisno *Kazalo* važnijih osobnih imena i uobičajeni *Sadržaj*.

Ovaj bi prikaz bio nepotpun, kad na kraju ne bi bilo spomenuto da prireditelj knjige i pisac uvoda Neda Anzulović — i sama vrlo cijenjeni bibliotekar-bibliograf (baš je sredinom mjeseca prosinca 1988. Hrvatsko bibliografsko društvo njoj dodijelilo »Kukuljevićevu povelju«, najviše priznanje koje se podijeljuje najistaknutijim bibliotekarima) — o pokojnom Hrvoju Moroviću i njegovu radu ne piše hladno i suhoparno, nego živo i s osjećajem pravoga poštovanja, divljenja i priznanja, što je neprežaljivi splitski bibliotekar neumornim radom, a ujedno plemenitim odnosom prema kolegama u struci i svima koji su ga zamolili za stručnu pomoć i zaslužio.

HRVATSKI NARODNI PREPOROD U TROGIRU

Zbornik znanstvenog skupa, Trogir, 1988.

Petar Zdravko Blajić

Splitski časopis za književnost i kulturu *Mogućnosti* izlazi već 36 godina. Dvobroj 9 i 10 za rujan i listopad 1987. svojevrsni je zbornik: donosi radove sa znanstvenog skupa koji je održan u Trogiru 19. prosinca 1986. pod naslovom *Trogir u narodnom preporodu — prigodom stote obljetnice pobjede narodne stranke na općinskim izborima 1886—1986*. Organizatori skupa bili su Skupština općine Trogir, Muzej grada Trogira i Filozofski fakultet u Zadru (Zavod za povijesne znanosti i klasičnu filologiju). Istoga dana kad je

održan simpozij svečano je otkrivena spomen-ploča na pročelju trogirske apoteke u povodu obilježavanja 180. obljetnice otvaranja studija medicine, prve ustanove te vrste na tlu Hrvatske. U predsjedništvu simpozija bili su dr. Stjepo Obad, dr. Ivo Babić i prof. Josip Miliša. U uvodnoj riječi predsjednik SO Trogir Tomislav Šantić pozdravio je sudionike, na poseban način akademika dr. Cvitu Fiskovića, počasnog građanina općine Trogir. Cilj simpozija je bio »da obuhvati i obradi gotovo sva područja društvenog, političkog i privrednog života u doba preporoda, te da ovaj simpozij i poslije priređeni zbornik bude značajni prilog ukupnoj trogirskoj historiografiji kojom Trogir obiluje«. I tako je sada znanstveni skup za nama a zbornik radova pred nama. Zbornik sa šesnaest radova i tridesetak fotografija (umjetničkih reprodukcija) ima 205 stranica. Šest godina ranije, 1982, sličan znanstveni skup održan je u Splitu uz 100. obljetnicu pobjede narodnjaka na općinskim izborima (radovi su također izašli u zborniku).

Trogir je bio jedan od posljednjih gradova u kojima su narodnjaci preuzeli vlast; to ga donekle opravdava, kaže Fani Cega, što se ne bi mogao pohvaliti nekom opširnijom literaturom o preporodu. Većina literature o preporodu u Dalmaciji, ipak, barem spominje Trogir. U doba samog preporoda javnost su o događajima obavještavali novinski članci. Sa stajališta autonomnašā izvještavali su zadarski *Il Dalmata* i *La Difesa*, a sa stajališta narodnjaka splitski *Narod* i zadarski *Narodni list*. Do 1912. godine, do publicističkog članka K. Fulgosija *Narodni preporod u Trogiru*, nema značajnije literature o preporodu. Dvadeset godina poslije, 1938, Vinka Bulić u svom članku *Živi svjedoci narodnog preporoda u Trogiru* govori o ulozi žene u pokretu, pa opet dvadesetak godina šutnje do Čolakova članka *Narodni preporod Dalmacije u svjetlu historiografije*, u kojemu se ponešto osvrće i na Trogir. Što se više približavamo našim danima literatura je sve brojnija, iako bi se za većinu članka moglo reći da su pisani više publicistički a manje znanstveno. I onda je došao simpozij, odnosno ovaj zbornik u kojemu autori, stručnjaci, svaki za pojedino područje života, djelovanja i zbivanja obrađuje (uglavnom) sve ono što je bilo vezano za preporod u Trogiru.

Stjepo Obad svoj članak *Trogir u narodnom preporodu* zaključuje konstatacijom da se šezdesetih godina prošlog stoljeća može pratiti stalni uspon integracijske svijesti u Trogiru, gradiću koji je tada jedva prelazio tri tisuće stanovnika. Hrvatska nacionalna identifikacija i ideologija stalno jača potkraj sedamdesetih i ranih osamdesetih godina i zamjenjuje južnoslavensku iz šezdesetih godina.

Dobar poznavalac povijesti svog grada Mirko Slade Šilović piše o *Trogirskoj zagori u narodnom preporodu*. Trogirsko zagora je najsiromašniji i najzaostaliiji dio Dalmatinske zagore. U doba preporoda imala je pet-šest tisuća stanovnika. Svećenici-župnici odigrali su bitnu ulogu u njihovom narodnom osvješćenju. »Trogirska zagora doživljava prave preporodne dane. Prosvjeđivanje, socijalna skrb, zdravstvena pouka... U dva decenija narodnjačke uprave općinom učinilo se za zagoru više nego prije u stotine godina...«

Šimun Peričić prilaže svoj *Prilog upoznavanju gospodarskog života Trogira u doba narodnog preporoda*. Autor je na temelju arhivskih podataka pokazao, nasuprot suprotnim tvrdnjama, da se u trećoj četvrtini prošlog stoljeća, u doba zrele faze hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, u vrijeme stranačkih borbi u samom Trogiru, sam grad nije pretvarao u nerazvijeni provincijski gradić, nego da je vidno napredovao. U prilogu se najviše govori o poljodjelstvu, preradi, pomorstvu i trgovini.

O *Društvenogospodarskom životu u Vinišćima, Velom i Malom Drveniku u XIX. stoljeću, s osobitim obzirom na preporodno vrijeme* piše Ivan Pažanin. Vinišća (Vinišća) su se smjestila na zapadnom dijelu trogirskog primorja. Danas ima gotovo tisuću stanovnika. Otoci Veli i Mali Drvenik (Drvenik i Ploče) nalaze se sjeverozapadno od otoka Šolte. Autor će rezimirati svoje istraživanje: »svećenici Mate Miličević... svojim ustrajnim radom u razvijanju i održavanju školstva te nastavom na narodnom hrvatskom jeziku, povremeno upotrebom hrvatskog kao liturgijskog i saobraćajnog jezika... pomogli su i dali doprinos u razvijanju narodne svijesti u doba prije, za vrijeme i neposredno nakon preporoda. Cjelokupna njihova aktivnost stvarala je

određenu političku atmosferu koja je djelovala na buđenje i učvršćenje nacionalne svijesti.«

Stanovništvo Trogira u vrijeme preporoda naslov je priloga Nevenke Bezić Božanić. Početkom ovoga stoljeća, 1900, Trogir je imao 3420 stanovnika. »Poćevavao se je prirodnim prirastom, i doseljavanjem iz susjednih sela, gradova, pa i država. Iz okolice dolaze sluge i sluškinje, nadničari i pastiri... To su većinom žitelji škrte zemlje Trogirske zagore, što na takav način osiguravaju bolji život sebi i svojoj obitelji! Iz gradova i drugih zemalja nalazimo obrtnike, pomorce i trgovce, a oni koji su radili u državnim službama iz raznih su pokrajina Austro-Ugarske.«

Godine 1986. prof. Vjeko Omašić izdao je svoju *Povijest Kaštela*; ovaj Zbornik donosi njegov *Prilog upoznavanju društvenih i političkih prilika u Trogiru u vrijeme borbe za narodni preporod*. Arhivski fond (ne samo) trogirskog suda, koji je obuhvaćao razdoblje od konca XVIII. st. do drugog svjetskog rata, bio je prenijet u Split i tamo je 1969. izgorio, što je otežalo rad mnogim istraživačelima koji pišu o vremenu narodnog preporoda. Omašić je koristio pristupačnu arhivsku građu iz koje je očito »da se u borbi za vlast dviju protivničkih strana nisu birala sredstva, što osobito vrijedi za Antu Fanfogno koji je četrdesetak godina uporno odolijevao štiteći svim sredstvima svoje političke i klasne interese«. Na Omašićev rad nadovezuje se *Prilog povezivanju privatnog i društvenog života Trogira u drugoj polovici dvadesetog stoljeća* Danice Božić Bužančić. Tu se govori o različitim zanimanjima i odgovarajućim radnjama, o trgovini, zabavama, modi, običajima itd. Trogira i njegove zagore.

Pregled razvoja školstva u Trogiru i njegovu području iznio je Mate Zanić. Riječ je o školstvu u Trogiru od samih početaka, od ranog srednjeg vijeka do drugog svjetskog rata, s posebnim naglaskom na već spomenutu prvu medicinsku školu u nas; škola je nosila ime sv. Lazara. Školstvo se u Trogiru sigurnije može pratiti od XII. st. nakon III. Lateranskog sabora 1179. koji je donio odluku da se pri katedralnim crkvama mora osigurati besplatno poučavanje siromašnih klerika.

Julije Grabovac je u više navrata pisao o ulozi narodnih čitaonica u buđenju i očuvanju nacionalne svijesti. Zbornik mu donosi članak »*Narodna štitonica*« u Trogiru i njezina uloga u narodnom preporodu grada i općine. I prije tih naših hrvatskih čitaonica postojale su i talijanaške »gabinetto di lettura«. Na preporuku prvaka Narodne stranke u Dalmaciji dr. Mihovila Klaića donesena je odluka da se u Trogiru osnuje »Narodna štitonica«. I zaista ona je 1. svibnja 1867. počela i djelovati. Ona je odmah postala »centar u kome su se planirale akcije...«

Posve je originalan i najduži prilog Nikole Buble *Muzički život Trogira u vrijeme narodnog preporoda (druga polovica XIX. stoljeća)*. Buble je sigurno najbolji poznavatelj povijesti trogirske glazbe od njezinih početaka do naših dana, što je potvrdila i njegova najnovija knjiga *Glazbena kultura stanovnika trogirske općine*. Bublinski članci, razasuti po raznim časopisima, dobre su predradnje za opću povijest glazbe u Trogiru, jer spomenuta knjiga obrađuje samo ovo naše stoljeće. Vrijeme preporoda je vrijeme bogatog i burnog glazbenog života; glazba, i crkvena i svjetovna, odigrala je vrlo važnu ulogu u buđenju nacionalne svijesti.

Direktor Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu Mate Zekan piše o *Utjecaju narodnog preporoda na razvoj nacionalne arheološke znanosti*. U vrijeme preporoda, kaže Zekan, vrijedi uzrečica da se u Dalmaciji »misli i govori talijanski, zapovijeda njemački, a sluša slavenski — hrvatski«. Uloga don Frane Bulića je bitna kao i fra Luje Maruna i arhitekta Josipa Slade koji je projektirao Prvi muzej hrvatskih spomenika u Kninu i Hrvatsko starinarsko društvo. Lideri Narodne stranke pomažu na različite načine arheološka društva u Splitu i Kninu.

O *Slikarskim djelima u XIX. stoljeću u Trogiru* piše akademik dr. Kruno Prijatelj, sigurno najbolji poznavatelj južnohrvatske likovne baštine. Njegov članak je popraćen brojnim likovnim reprodukcijama. Brojna visoko

umjetnička djela u Trogiru svjedoče da je »Trogiranin znao nabaviti slikarska djela od prvorazredne umjetničke vrijednosti. Nije ni u najsiromašnijem stoljeću naše povijesti umjetnosti ostavio praznom stranicu svoje slikarske povijesti«.

Drugi naš akademik dr. Cvite Fisković piše o *Josipu Sladi — arhitektu i preporoditelju*. Prošle godine, 1987, dakle poslije simpozija, izašla je Fiskovićeve monografija o Josipu Sladi (1828—1911). Ime mu se ne nalazi u enciklopedijama iako je to višestruko zaslužio »a može ga se smatrati jednim od djelotvornijih naših preporoditelja prošlog stoljeća. Resile su ga njihove odlike: istrajni rad na obrani narodnosti, a i na unapređenju Dalmacije i susjednih joj balkanskih zemalja... ođan svojem graditeljskom poslu ostavio je neizbrisive tragove u baštini naše zemlje u doba koje nije bilo procjenjeno.«

Narodni preporod u Marini članak je Filipa Racetina. Marina je širi teritorij u primorskom dijelu Trogira, zapadno prema Šibeniku. Godine 1866. Marina se je po vlastitoj želji i traženju priključila općini Trogir i poslije pomogla narodnjacima da 1866. preuzmu vlast iz ruku autonomaša. U preporodno doba u Marini su se zbile krupne promjene u kulturnom, gospodarskom i zdravstvenom pogledu. O literaturi o preporodu u Trogiru govorili smo na početku ovoga prikaza, a u Zborniku o tome piše Fani Cega pod naslovom *Kritički osvrt na literaturu o preporodu u Trogiru*.

Uvod dr. Ive Babića sinteza je svih priloga. Iz svakog njegova retka izbija ljubav prema rodnom gradu i njegovoj prošlosti te briga za njegovu sadašnjost i budućnost, osobito onu kulturnu i ekološku, želi da njegov grad ostane autohton i istovremeno živi dio cjeline hrvatskog bića, zemljopisnog, kulturnog, gospodarskog i političkog.

U mnogim člancima spominje se Crkva, trogirski biskupija, katedrala, samostani, opati, kanonici, župnici, ali zar ne bi bio cjelovitiji prikaz preporodnog vremena u Trogiru da se je čuo i glas, miran i objektivan, kojega dobrog poznavatelja vjerske (crkvene) prošlosti Trogira, osobito toga vremena; takvih poznavatelja, sigurno ima.

Trogir, hrvatski od dolaska Hrvata, dijeli tešku sudbinu cijele Domovine. Trogir nije Trau; to više ne može biti, ni to ni nešto drugo. To je očita poruka simpozija i zbornika o Trogiru u narodnom preporodu 1866.

NOVE KNJIGE

Mijo Škvorc: *JERUZALEM ILI ANTIOHIJA?* Isusova Crkva na svom gotovo dvotisućljetnom hodu..., Filozofsko-teološki institut, Zagreb, 1988. Narudžbe: Franjo Ereiz, Palmotićeva 31, pp 699, 41001 Zagreb.

Tomo Vereš: *PRUŽENE RUKE*. Prilog za dijalog između marksista i kršćana, FTI, Zagreb, 1989. Cijena 45.000 din. Narudžbe kao gore.

Josip Antolović: *MI SVI SMO JEDNO TIJELO*, Zagreb, 1988. Cijena 25.000 din. Narudžbe kao gore.

Juraj Gusić: *KRISTOV POZIV VELIKODUŠNIMA*, Zagreb, 1988. Cijena 8.000 din. Narudžbe kao gore.

Celestin Tomić: *ZAČECI ŽIDOVSTVA*, osmi svezak biblijskog niza »Povijest spasenja«, PHFK, Zagreb, 1988. Cijena 12.500 din. Narudžbe: Veritas, Miškinina 31, 41000 Zagreb. (Na istoj se adresi mogu naručiti i druge knjige dr. Tomića iz spomenutog niza.)

Špiro Marasović: *UZVODNO*. Ulomci katoličkog dozivanja, Veritas, Zagreb, 1988. Cijena 15.000 din. Narudžbe: Veritas, Miškinina 31, Zagreb.